

Ежелгі әлемдегі есеп

Орындаған:

Тұрсын Әділет
Еңсепов Мақсат
Аманжолов Райымбек

ЕСЕП ҚАШАН ПАЙДА БОЛҒАНЫН ТУРА ТАУЫП АЙТУ МҮМКІН ЕМЕС. ОНЫҢ ПАЙДА БОЛУЫНЫҢ АЛҒЫ ШАРТЫ – АДАМДАР АРАСЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ДАМУЫ.

$$1 \times 8 + 1 = 9$$
$$12 \times 8 + 2 = 98$$
$$123 \times 8 + 3 = 987$$
$$1234 \times 8 + 4 = 9876$$
$$12345 \times 8 + 5 = 98765$$
$$123456 \times 8 + 6 = 987654$$
$$1234567 \times 8 + 7 = 9876543$$
$$12345678 \times 8 + 8 = 98765432$$
$$123456789 \times 8 + 9 = 987654321$$

Бухгалтерлік есептің пайда болып, қалыптасуын мынадай кезеңдерге бөлуге болады:

- Ежелгі дүние.
- Ортағасырлық.
- Ренессанс пен қосарлы бухгалтерияның пайда болуы.
- Ғылымның пайда болуы. XIX г. екінші жартысы.
- XX ғ. — бухгалтерлік есептің үдемелі (интенсивті) дамуы.

Ең ерте шаруашылық есептер шумер цивилизациясының гүлдену уақытына, яғни б.з.б. 6,0-6,5 мыңжылдыққа жатады. Осы уақыттан бастап цивилизацияның дамып көркеюі шаруашылық есептің дамуымен қатар жүрді. Шаруашылық есептің дамуы материалды өндіріс салаларына позитивті ықпал жасап, оның дамуына үлесін қосты. Ежелгі заманың ең көрнекті шаруашылық есеп жүргізу жүйелері Вавилон, Египет, Персия, Греция, Римге тән болды. Материалды өндірістің жоғары деңгеймен дамуы, қоғамдық қатынастардың алға жылжуы шаруашылық есептің азаматтық мүлік және мүлік құқығына байланысты дамуына себеп болды.

Ежелгі Вавилонда шаруашылық есептің негізгі объектісі болып ауыл шаруашылық саласы және оның нәтижелері саналды. Есепті жүргізу үшін алаңдар қолданылды. Ол жерде ауыл шаруашылығына қатысты маңызды мәліметтер көрсетілді. Малдардың жас бойынша классификациясы (жас, орта, көрі), өнімділігі бойынша реттілігі, жұмыс тиімділгі, иелерге берілетін ақпараттар жүргізілді.

Ерекше назар енбек классификациясына аударылды. Жұмыс уақыты, жұмыс жасау шарттары және жағдайлары, төлем ақысы көрсетілді. Жұмысшылар жас, енбек категориясы, енбек партияларына жіктелді. Есеп арнайы тағайындалған адамдар арқасында жүргізілді. Есеп натуралды және натуралды-шартты түрде жүргізілді.

Ежелгі Египеттегі есеп жүйесінің дамуы

Бірнеше мың жыл бұрын адамдар папирус жасап үйренді. Кейін шарушылық өмір деректерін папирус орамдарында (бос беттер) тіркеді. Орамдардың ұзындығы 4-5м., биіктігі 24-18 см. құрады. Жазба қара және қызыл бояумен жүргізілді. Папирустың формасы кестелік нұсқада көрсетілді. Египеттік жазушылар бағана бойынша әртүрлі құндылықтардың атауын, ал жолдары бойынша олардың сандық қозғалысы болған күндерін жазды. Сол кездегі ең үлкен кестеде 87 бағана болды.

Негізгі есептік тәсіл түгендеу болды.

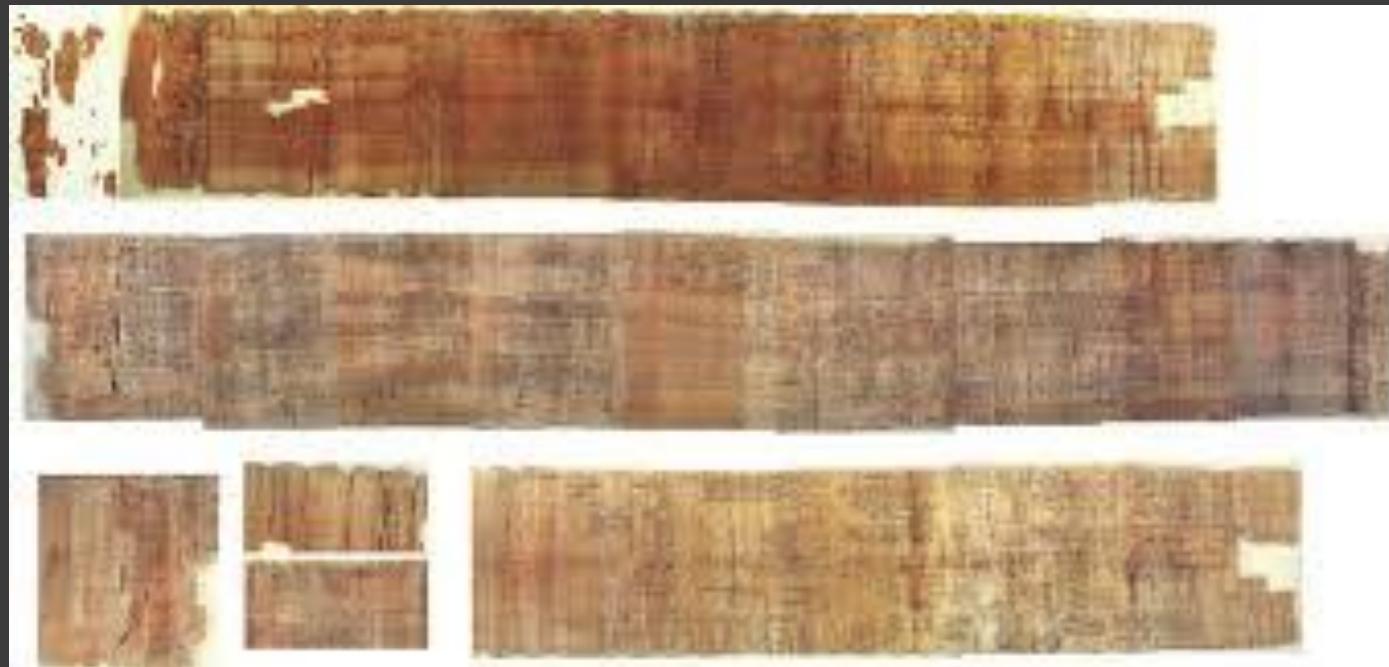
1 және 2 әулиеттер кезінде әрбір екі жыл сайын қолғалатын және қозғалматын мұліктерге түгендеу жүргізіп тұрды. 4 әулиет кезінде түгендеу ағымдағы есеппен алмастырылды.

Шарушилақ өмір деректері 3 толғамен рәсімделді. Біреуі жіберуге тиісті құндылықтардың санын папируста белгіледі, екіншісі қасында нақты жіберілуін қойып отырды және үшінші сандарды салыстырып тексерілген құжатарды ұзына бойына сызып табылған ауатқулар туралы белгі қойып отырды.

Ежелгі Римдік бухгалтерияның есептік регистлер жүйесінің алғашқы кітап *Adversaries* болды, ол шаруашылық өмірдің фактілерін күнделікті жазуға арналған болатын. Ол кітап кейін Мемориалдық деп аталды. Тағы да екі кітапты (кодексті) атап өту керек, ол: *Codex accepti et* және *Codex rationum domesticorum*. Зерттеушілер бұл кодекстің біріншісін журналмен, ал екіншісін Бас кітаппен байланыстыруды.

Вавилондағы бухгалтерлік есептің даму тарихы

Вавилон «карточкадаңы есеп» отаны болды. Карточкалар пластинка түрінде жұмсақ әрі ылғал саз балшықтан жасалды. Саздың ылғал бетіне қамыс тайақшалармен жазба жазылды, одан кейін құжаттар күнге немесе отқа кептірілді.

Матерналды күндылыктар беру фактісі жапырак (папирус) кағазына уш адамның катысымен: бірінші адам, жапырак кагазға берілетін күндылыктың санын: екінші адам нактылы берілген кундылыктың санын; ал үшінші адам, берілетін және берілген кундылық айырымын шыгарып жазатын болған. Ең негізгі максат-материалды күндылыктар козгалысының күн сайынғы калдығын аныктап отыру еді. Есел жұмыс-сын осылайша жүргізу гек кызмет көлемі аз ғана шаруашылыктар денгейінде жүргізілген. Жұмыс күні айакталғаннан соң эрбір беруші мен алушы жектар бойынша ку. Ндылыктардың жеке-жеке атаулары көрсетіліп. бұлардың козғалысы жөніндегі корытынды есеп жасалынып отырды. Қорытынды есеп жасау үшін арнайы құрылған үлгі кағаздың эрбір бетіндегі жазулар жеке жинакталығі. бұдан соң жалпы жинак шығарылып тұрған.

Құндылықтардың жеке атауларына сай кіріс-шығыс құжаттары жасалынып. мұндағы мәліметтерді жскслеген толтарға топтастырылып жазыла бастаған. Яғни, айналым күжаты жасалып. бастапкы калдықка осы күнгі косылған құндылық саны косылыл. бұдан жұмсалған немесе берілген құндылықтар саны шегеріліп. соңғы калдық шығарылған. Соңғы калдық жазудың нәтижесі колда бар құндылықтар санымен гүгенделіп. салыстырылып отырған. Құндылықтар жонінде жазылған мәлімет пен колда бар құндылықтар санының айырымы болған жағдайда мұның себебі анықталыл. кімнің кінәлі сксндігі белгіленетін болған. Есеп жұмысын осылайша жүргізіп. тексеру мен салыстыру нәтижесінде синтетикалық жинақтау және аналштікалық жіктеу шоттарының пайда болуы да мүммкін. Мысалға. арпа. бидай. жүгері. күріш т.б. дәнді дакылдардың жекелеген есебі «дәнді дакылдарға» арналған синтетикалық жинақтау есебінің ісүрамында жүргізілген. Яғни. синтетикалық жинақтау және аналитикалық жіктеу шоттарының калдығы бірден болатындығы дәлелденген.